

Algunes consideracions sobre la trajectòria de la historiografia catalana recent

Antoni Simon i Tarrés

L'article repassa de manera rigorosa i molt detallada la trajectòria recent de la historiografia catalana partint de la idea implícita que existeix una *història* i una *historiografia* catalanes, idea sovint negada més enllà de l'Ebre. A partir d'aquí l'autor ressegueix els seus condicionants històrics, efectua un balanç de la seva trajectòria i, finalment, analitza el debat sobre l'anomenada crisi de la historiografia catalana, interpretada en clau de saludable crisi de creixement i maduració.

¿UNA HISTORIOGRAFIA CATALANA?

El títol d'aquest article porta implícita la idea que existeix una *història* i una *historiografia* catalanes; és a dir, una tradició científica vinculada a una cultura pròpia i que té com a objecte preferent d'atenció la *Història de Catalunya* i dels *Països Catalans*.

Evidentment, per a molts historiadors i ciutadans catalans, l'existència d'una historiografia catalana, així com d'una història nacional de Catalunya i dels Països Catalans és un fet indiscutible. Tanmateix, vull fer notar que més enllà de l'Ebre o dels Pirineus aquesta segurament no és una opinió majoritària, car molts intel·lectuals i historiadors, així com també un públic general, només entenen que hi ha una historiografia espanyola, francesa, polonesa o turca. Recordaria, a més, que aquesta percepció quedaria reforçada pel tipus d'estructura i reconeixement que atorguen les grans institucions científiques internacionals. A l'igual que la ONU o la UE fan a nivell polític, la Comissió Internacional per a l'estudi de la Història i de la Historiografia només reconeix plenament les delegacions «estats».

Per tant, no crec que sigui un exercici balder argumentar el perquè crec que existeix una historiografia catalana, i ho faré analitzant els mots que conté aquest concepte.

Historiografia: dues obres relativament recents com el *Diccionari d'Historiografia Catalana* (2003) i l'aplec d'estudis *Història de la historiografia catalana* (2004), han ajudat a sistematitzar els nostres coneixements sobre la història de la historiografia catalana, tot demostrant que dins la producció cultural catalana hi ha una tradició historiogràfica plenament homologable a d'altres que trobem en la cultura occidental.¹

La historiografia catalana ha donat grans cronistes medievals com Muntaner o Desclot; una historiografia humanista del Barroc amb autors destacables com Joan Margarit, Pere Miquel Carbonell, Pere Antoni Beuter o Narcís Feliu de la Penya; una escola vinculada al criticisme de la Il·lustració on sobresurten les figures d'Antoni de Capmany i Gregori Maians; un romanticisme i positivisme vuitcentista amb autors com Víctor Balaguer, Antoni Bofarull, Antoni Rubió Lluch, etc.

Tanmateix queda la qüestió de per quina raó aquests historiadors, i els seus continuadors del segle xx (des de les emblemàtiques figures de Ferran Soldevila i Jaume Vicens Vives fins

els historiadors més actuals) conformen una historiografia *catalana*.

Tant pels historiadors antics com pels actuals, «fer» història o «escriure» història és interpretar la vida dels homes i del context que els envolta a partir d'unes visions que es van renovant. Així, els historiadors són els principals intermediaris del diàleg continuat i imprescindible que qualsevol societat estableix entre el present i el passat per tal d'encarar els reptes del futur. Però, el passat no ens presenta els homes, les seves actuacions i activitats d'una manera organitzada i coherent, sinó d'una manera fragmentada i desordenada, i sovint amagada o mistificada. És l'historiador qui a partir d'unes bases teòriques i metodològiques, així com per l'impuls creador que té tot investigador, ofereix una interpretació del passat. Tanmateix,

aquesta interpretació no és fixa, sinó que té un sentit dinàmic, car cada generació la va revaluant, això en base a les preocupacions del present que manifesten tots els grups o comunitats humanes amb un sentit cultural, preocupacions que inevitablement reflecteix el treball de l'historiador. El context en què l'historiador «escriu» o «fa» història no és mai neutre, ni tampoc no ho és el seu discurs; és l'honestedat intel·lectual i el rigor metodològic el que li és exigible. Aquesta neutralitat no existeix ni en el terreny social ni tampoc en el nacional, encara que en els historiadors que emmarquen els seus treballs en un àmbit estatal-nacional això últim pot passar difuminat o desapercebut, car és considerat «natural» fer una història d'Espanya, França o Anglaterra, i l'existència d'una historiografia pròpia.

En definitiva, el procés de recerca, d'anàlisi i d'interpretació de l'historiador es fa dins d'uns marcs culturals i polítics determinats, cosa que no vol dir que siguin purs o incompatibles amb d'altres. Així podem fer una història de Catalunya, dels Països Catalans, d'Espanya, d'Europa o del món. Amb diferents nivells d'intensitat ens podem sentir amb la voluntat de mirar aquests «éssers històrics col·lectius», en què hi vivim i/o ens hi identifiquem. A partir d'aquí entenc que podem parlar d'una historiografia catalana, espanyola, europea, etc.

Evidentment no tothom està d'acord amb la idees ara exposades, i en aquest sentit un llibre col·lectiu publicat l'any 2005 pot servir-hi de contrapunt. Josep M. Fradera i Enric Ucelay da Cal, els editors del volum *Notícia nova de Catalunya* remarquen la necessitat de fer una història i una crítica «freda i desapassionada», i amb aquesta voluntat crítica, «ni ortodoxa ni

heterodoxa», presenten una sèrie d'assaigs que tracten sobre aspectes cabdals de la història medieval, moderna i contemporània de Catalunya. El llibre, en definitiva, és proposat com una alternativa «científica» i «plena de multiplicitat de punts de vista» a les «dinàmiques perverses» impregnades d'ideologia, especialment nacionalista, les quals limiten i llasten l'avenç de la disciplina històrica a Catalunya.²

Tanmateix, la lectura dels diversos assaigs del llibre no dona precisament el resultat d'una anàlisi freda, desapassionada, plural i equilibrada. Posaré només dos exemples. Les tesis de Josep Termes sobre els fonaments populars del nacionalisme català contemporani i de les seves arrels en el moviment obrer són despatxades per Albert García Balañà com fruit d'un treball historiogràfic desvirtuat per «les teranyines d'identificacions nacionals i ideològiques» (p. 102) i per Josep M. Fradera com una anàlisi «orfe de referències estructurals de qualsevol mena» (p. 123), mentre que aquest mateix autor denuncia com a «estrany» el debat a l'entorn de les tesis exposades per Joan Lluís Marfany a la *Cultura del Catalanisme* «on el restabliment del més elemental respecte pels fets en la descripció dels orígens socials i de les pràctiques dels grups nacionalistes del canvi de segle aixecà una onada de santa indignació» (p. 123). Evidentment no tots els debats són iguals. En tota la *Notícia nova de Catalunya* (tant en els assaigs corresponents a la història moderna com a la història contemporània) només s'hi troba argumentada i defensada la tesi de «l'invent de la nació catalana», les tesis alternatives no existeixen o són acientífiques.

A més de la pluralitat de punts de vista, els editors del llibre prometien en la seva presentació una història freda i desapassionada «basada només en arguments intel·lectuals que exclouin tant el panegíric com la represàlia». En el seu assaig sobre «com historiografiar el fracàs particularista català al llarg del segle xx», Enric Ucelay da Cal repassa la polèmica sobre la «crisi» de la historiografia catalana dels anys vuitanta i noranta del segle passat i interpreta que els historiadors que van polemitzar amb les seves tesis historiogràfiques eren moguts per «irritació, malestar, neguit, entre altres sentiments» (p. 199). Així mateix considera la historiografia catalana actual de «patrificada» en el sentit de «petrificada i patriòtica», i que els catalanistes pateixen del «plany espanyolista i paranoic de sentir-se menyspreat per forces més enllà de la pròpia acció», (p. 201), etc. Això no és cap obstacle perquè tanqui el seu assaig i el llibre dient que del debat sobre l'Estat-nació a la Catalunya contemporània «fóra hora de parlar-ne ben fredament a la historiografia, com a historiadors» (p. 256).³

Aquest joc de mans d'encimbellar-se al damunt de la tarima intel·lectual i autoproclamar-se els detentors de la veritat «científica» freda i desapassionada resulta avui dia d'una puerilitat entenedridora, per bé que no es tracta d'una actitud nova. Des dels anys del tardofranquisme i la transició un sector de la *gauche* intel·lectual de Catalunya s'ha considerat l'elit cultural del país i ha mirat amb prepotència i desdeny indissimulat una cultura nacional catalana considerada com a «provinciana», «antiquada» i «acientífica». De fet no hi ha cap novetat en res,

Tant pels historiadors antics com pels actuals, «fer» història o «escriure» història és interpretar la vida dels homes i del context que els envolta a partir d'unes visions que es van renovant

El context en què l'historiador «escriu» o «fa» història no és mai neutre, ni tampoc ho és el seu discurs; és l'honestedat intel·lectual i el rigor metodològic el que li és exigible

ni els plantejaments ni en els resultats. La *Notícia nova de Catalunya* no és més que una nova versió –si es vol més elaborada, ampliada i actualitzada– dels dossiers que periòdicament ofereixen els números commemoratius de la revista *L'Avenç* dedicats als «Mites d'història de Catalunya» (núm. 50), «Catalunya mite a mite» (núm. 150), on es vindica, sense cap mena de rubor, una total «independència política i de pensament» (editorial del número 150). El resultat sempre és el mateix: tot allò que és impregnat d'un component nacional llasta el treball científic i, per tant, cal desempallegar-se'n, cosa que moltes vegades és exposada amb els tics autoritaris stalinistes propis d'uns intel·lectuals que s'autoconsideren els detentors de la «veritat» amb majúscules. Tot plegat, avui dia, no enganya ni als alumnes més despistats de primer cicle de les facultats d'història de les universitats catalanes.

Durant llargs períodes, la cultura i la historiografia catalanes s'han vist immerses en circumstàncies extremament adverses, sent objecte de persecucions i repressions

fic i, per tant, cal desempallegar-se'n, cosa que moltes vegades és exposada amb els tics autoritaris stalinistes propis d'uns intel·lectuals que s'autoconsideren els detentors de la «veritat» amb majúscules. Tot plegat, avui dia, no enganya ni als alumnes més despistats de primer cicle de les facultats d'història de les universitats catalanes.

ELS CONDICIONANTS HISTÒRICS

La idea que una historiografia es basteix des de una comunitat històrico-cultural específica, comporta que la trajectòria d'aquesta comunitat condiona d'una manera important les característiques de la seva producció historiogràfica, així com també pot explicar-ne determinades mancances o limitacions.

El cas català n'és un bon exemple. El fet que el procés de construcció de l'estat modern espanyol sigui una realitat derivada de la imposició de la força de les armes, i bastida a partir d'un patró o model d'estat de tendències uniformistes i centralitzadores, ha suposat que, durant llargs períodes, la cultura i la historiografia catalanes s'hagin vist immerses en circumstàncies extremament adverses, sent objecte de persecucions i repressions.

Les transcendències de la migradesa històrico-temporal d'un marc de llibertats, tant individuals com nacionals, ha condicionat d'una manera important l'evolució de la historiografia catalana.

En primer lloc, els conflictes i repressions s'han traduït en morts, exilis i persecucions de molts conreadors de la història i de la cultura catalanes, així com en la liquidació d'institucions científiques i acadèmiques que, en el millor dels casos, només han pogut subsistir durant aquests períodes de repressió en la dura clandestinitat.

El cas del període de la repressió franquista és un exemple que comença a ser ben conegut. El període que s'obrí d'ençà el 1939 comportà l'afusellament d'historiadors com Carles Rahola; l'exili d'altres com Pere Bosch i Gimpera, Antoni Rovira i Virgili, Nicolau d'Olwer o Emili Gómez; l'anorreament d'institucions com la primera Universitat Autònoma de Barcelona i el seu Seminari d'Història de Catalunya, així com també de l'Institut d'Estudis Catalans.⁴ Aquesta repressió institucional i humana també existí en major o menor grau en els altres períodes que s'obriren després de 1652, 1714 i 1923.

Un segon efecte d'aquest pes dels condicionants històrics en la trajectòria de la historiografia catalana, han estat els intents d'esborrar la memòria històrica pròpia per remarcar el caràcter definitiu i irreversible del patró d'estat unitarista espanyol que es volia imposar. Això va passar sobretot després de 1714 i de 1939. Així a la història de Catalunya i a la seva historiografia senzillament se li negava l'existència. Recordo com, encara l'any 1955, Jaume Vicens Vives va haver d'iniciar a l'editorial Teide el seu projecte d'Història de Catalunya amb el títol de «Biografies Catalanes» perquè la censura impedia una col·lecció que explícitament identifiques els catalans amb una història pròpia.

En tercer lloc, aquests condicionants històrics han suposat que la institucionalització de l'activitat historiogràfica fos dèbil, amb molts talls i espasmes. Una feble institucionalització pública que només ha estat suplida parcialment pels impulsos voluntaristes d'una part de la societat civil. Avui dia, això encara es deixa sentir en determinades infraestructures historiogràfiques (com per exemple el dèficit existent pel que fa a grans col·leccions documentals), infraestructures que historiografies normalitzades ja van assolir en els dos darrers segles del darrer mil·lenni.

LA HISTORIOGRAFIA CATALANA RECENT. UN BALANÇ POSITIU I ESPERANÇADOR

Tanmateix, interpreto que, malgrat el llast d'aquest condicionants històrics, la historiografia catalana actual (i la dels últims vint-i-cinc o trenta anys) es troba en una tendència positiva, és viva i gaudeix d'unes perspectives força esperançadores. Es tracta d'una opinió segurament no compartida per tothom, però, en tot cas, exposaré els meus arguments:

Primer, cal recordar que, des de fa gairebé trenta anys, hem entrat en una etapa de llibertats democràtiques individuals, les quals es manifesten, entre d'altres coses, en el terreny cultural i de la producció intel·lectual. Encara que Catalunya continuï sent una nació sense estat, es vegi constreta per un règim d'autogovern limitat i no tingui reconegut el dret d'autodeterminació nacional, l'acció lesiva de l'aparell de l'Estat espanyol contra la cultura i la historiografia catalanes (no oblidem pràcticament continuada des del 1714) no dic que sigui inexistent, però si que ha restat molt disminuïda. Altrament, la integració a una Europa on els valors democràtics, i els que van lligats al respecte a la diversitat cultural, es troben prou arrelats, permet preveure una continuació d'aquesta situació de llibertats.

Segon, i malgrat totes les limitacions i mancances que es puguin adduir, resulta clar que el salt endavant dels últims trenta anys quant les infraestructures materials i humanes que es poden relacionar amb la producció de la ciència històrica, ha resultat espectacular. Hem vist la

Malgrat el llast d'aquest condicionants històrics, la historiografia catalana actual es troba en una tendència positiva, és viva i gaudeix d'unes perspectives força esperançadores

multiplicació dels centres universitaris amb els seus departaments d'Història i l'acreixement dels historiadors professionalitzats lligats a la recerca i docència universitària; la creació de d'arxius i museus comarcals i locals; la consolidació d'una potent xarxa de centres d'estudis

Des de fa gairebé trenta anys, hem entrat en una etapa de llibertats democràtiques individuals, les quals es manifesten, entre d'altres coses, en el terreny cultural i de la producció intel·lectual

locals; la proliferació de revistes universitàries especialitzades, així com també d'altres de caràcter local i comarcal; la renovació de l'Institut d'Estudis Catalans després del llarg trajecte resistencialista de l'època franquista; la proliferació de col·leccions de temàtica històrica en el món editorial; l'elaboració de projectes editorials d'envergadura etc. Mai quantitativament i qualitativament la historiografia catalana no havia gaudit d'unes potencialitat semblants.

Finalment, i si en ens centrem en el món universitari, resulta indiscutible que durant aquest últims trenta anys s'ha produït un tendència a la professionalització, l'especialització i la internacionalització de la recerca històrica.

L'herència de l'escola de Vicenç, juntament amb la recepció i el predomini de l'Escola dels *Annales* i de la historiografia marxista –molt especialment a través de l'obra de Pierre Vilar– va fer que durant els anys seixanta, setanta i bona part dels vuitanta predominessin, dins la historiografia catalana, les recerques vinculades a la història econòmica i la història social. En aquest període es desenvoluparen amb força els estudis d'història agrària, de demografia històrica, d'història del comerç, de la manufactura i de l'inici de la industrialització, així com també les recerques d'una història social «des de sota» molt inspirada en la historiografia marxista britànica d'Eric Hobsbawm i E. P. Thompson especialment.

Tanmateix sobretot en els darrers quinze anys ençà, i sense que la recerca adreçada cap a la història econòmica i social hagi deixat d'ésser molt significativa, hom pot detectar tant un augment del nivell de l'especialització, com unes línies fortes de la recerca cada vegada més nombroses i diversificades. Els reports de la recerca impulsats per la CIRIT i l'IEC ens permeten el diagnòstic següent:⁵

En Història medieval s'ha avançat en l'estudi de la fiscalitat reial i municipal; en la projecció exterior de la Corona catalanoaragonesa; en l'arqueologia medieval, en la història de les dones; en l'estudi de les estructures familiars; en la geografia del poder i l'estructuració administrativa de l'espai; en la història de l'alimentació, etc. En Història moderna s'han desenvolupat línies d'investigació en l'estudi del pensament polític, jurídic i econòmic; de l'evolució institucional i de la prosopografia del personal polític; dels sentiments d'identitat i contraidentitat; de l'opinió pública; de la història de la historiografia; en l'estudi sociocultural de la institució eclesiàstica; en la història ecològica, etc. En Història contemporània s'han conformat grups de treball entorn de l'estudi dels intel·lectuals i el poder; multiculturalisme i gènere; l'època franquista; les condicions de vida de la classe treballadora; la història del catalanisme; les transicions i canvis polítics, etc.

Resulta clar que tot i el bon nivell general assolit per la recerca feta a casa nostra el seu ressò internacional, o fins i tot espanyol, no és suficientment reeixit. En l'àmbit internacional, el fet que sovint les anàlisis comparatives o els balanços historiogràfics o temàtics es plantejgin a escala «estatal» perjudica en general els fruits de la recerca catalana. Tanmateix, s'han fet esforços notables per enllaçar la recerca catalana amb la que es realitza a l'exterior: participació dels historiadors catalans en congressos de caràcter internacional; tesis doctoral codirigides amb universitats estrangeres; col·laboració dels grups de recerca de les universitats catalanes amb d'altres d'àmbit europeu; participació com a col·laboradors o assessors científics de destacades personalitats internacionals en les revistes universitàries catalanes; publicació de treballs d'historiadors catalanes en revistes internacionals, etc.

Però, entenem que, a banda de la continuació i potenciació dels esforços individuals i departamentals per projectar la recerca en l'àmbit internacional, aquesta recerca sempre patirà una posició de desavantatge mentre no existeixi una institucionalització pròpia i forta de la recerca i de la cultura fetes a casa nostra.

Altrament, crec que fins i tot han quedat desmentides algunes veus –Enric Ucelay da Cal hi havia insistit especialment–,⁶ segons les quals la petitesa del mercat català acabaria per ofegar la historiografia catalana. Quan han sorgit projectes de divulgació professionalitzats i empresarialment ben pensats (com pot ser el cas de la revista *Sàpiens* i, en general, els productes de l'editorial Criteria) el mercat ha respost. Vendre més de 20.000 exemplars d'una revista amb periodicitat quinzenal –encara que sigui de divulgació– és una dada molt rellevant. Però també revistes d'alta recerca que no han caigut en el parany de sectarismes i que han sabut mantenir una sòlida trajectòria científica (*Afers* pot ser posada com a exemple), han demostrat que poden obtenir un número de subscriptors i de vendes suficient per fer-les sostenibles financerament. També, les obres de síntesi endegades per editorials com Enciclopèdia Catalana, Edicions 62 o L'Esfera dels Llibres (la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar, *La Història de Política, Societat i Cultura dels PPCC*, o la *Història de Catalunya* dirigida per Albert Balcells, etc.) han tingut uns tiratges i uns resultats comercials molt estimables.

Potser són les monografies de recerca les que pateixen més la petitesa del mercat català, encara que això tampoc no és un fet exclusiu de la historiografia catalana. Però ni la realitat del present, ni tampoc del futur immediat, responen a les previsions catastrofistes que alguns havien anunciat.

Malgrat totes les limitacions i mancances, resulta clar que el salt endavant quant a les infraestructures materials i humanes que es poden relacionar amb la producció de la ciència històrica, ha resultat espectacular

UNA MIRADA ENRERE. EL DEBAT SOBRE LA «CRISI» DE LA HISTORIOGRAFIA CATALANA

La meua afirmació en el sentit que el balanç i la tendència de la historiografia catalana és, en les tres últimes dècades, clarament positiu pot semblar paradoxal i en contradicció amb l'existència, durant molts anys d'aquest mateix període, d'un llarg debat en què molts historiadors van expressar l'opinió que la historiografia catalana havia entrat en una situació de *crisi*.

Des de 1982 fins a mitjans de la dècada dels noranta recordo que, des de l'*Avenç*, el País, l'*Avui* i d'altres mitjans de comunicació, una bona part dels historiadors catalans van mostrar una sensació de crisi, d'insatisfacció i fins i tot de desorientació quant els camins a seguir.⁷ Borja de Riquer, Miquel Barceló i Enric Ucelay da Cal en el manifest «Sobre la historiografia catalana», publicat al número 50 de l'*Avenç*, van ser els primers que van plantejar obertament la idea d'una crisi en la historiografia catalana.

En el seu moment, en un article de l'any 1993, ja vaig apuntar que aquest fet no era exclusiu de la historiografia catalana. La paraula crisi havia estat usada tant a França com a Anglaterra per definir la situació de la ciència històrica en el tombant

de les dècades dels vuitanta i noranta. David Cannadine a *Past and Present* l'any 1987 i diversos editorials de la revista *Annales* dels anys 1988 i 1989 havien també utilitzat el concepte crisi per definir, encara que des de perspectives distintes, aquell moment historiogràfic.⁸

Des dels anys vuitanta, la major part de la historiografia occidental va acusar l'esfondrament dels grans paradigmes historiogràfics que havien dominat les dècades anteriors (*annaliste* i marxista), també es va veure impactada per l'abandonament dels sistemes globals d'interpretació històrica i l'«esmicolament» o l'atomització dels temes objecte d'investigació històrica, o l'impacte de les tesis deconstruccionistes i postmodernistes en el pensament historiogràfic. Així mateix, l'activitat historiogràfica reflectia les inquietuds d'una societat que vivia canvis transcendents: l'inici de la revolució tecnològica, el profund trasbalsament dels seus valors i referents, l'ensorrament del país de l'anomenat «socialisme real» o la caiguda del mur de Berlín.

En l'àmbit català, la discussió sobre la crisi de la història es va moure a dos nivells. Un d'ells estava relacionat amb la valoració de la qualitat de la producció historiogràfica catalana. El segon, que fou el que més polèmica va suscitar i el que tenia unes implicacions més polític-ideològiques, va girar a l'entorn del concepte d'història nacional i sobre el rol social de l'historiador.

Vist ja amb una certa perspectiva, el debat em sembla propi d'una crisi de creixement i de maduració de la historiografia catalana, i em sembla perfectament lògic, diria inevitable, que es produís.

El context ideològic del tardofranquisme havia fet hegemònica una historiografia, que alguns han denominat frontpopulista. Aquest corrent historiogràfic que agrupava historiadors

bastant diversos i que predominava en el món universitari català de l'època, féu en aquells anys una síntesi de la tradició historiogràfica catalana i els pressupòsits d'una història marxista o *marxistitzant*. Era un paradigma d'historiografia hegemònica i pràcticament indiscutit; i tot i que contenia en el seu sí fortes contradiccions internes aquestes a penes afloraven, això perquè l'argamassa aglutinadora contra tot el que significava la dictadura franquista –historiografia oficialista inclosa– ho compactava tot, o quasi tot, dissimulant alhora les possibles mancances metodològiques i teòriques. A més, aquest paradigma era instal·lat en uns cercles universitaris encara molt reduïts, «quasi familiars» diria, i per tant amb severes, encara que invisibles normes contra qualsevol dissidència. El fet que una part important d'aquesta historiografia frontpopulista, especialment alguns dels seus historiadors més influents, fos integrada per intel·lectuals formats en una cultura marxista-leninista o maoista, de caràcter dogmàtic i allunyada dels valors liberals i democràtics, va contribuir a retardar l'emergència de vies historiogràfiques crítiques o alternatives al paradigma frontpopulista.

Tanmateix, la normalització política que suposà la derogació del franquisme i l'acreixement dels historiadors professionalitzats que propicià la massificació de la universitat en les dècades següents havia d'esbarrellar tard o d'hora aquest paradigma historiogràfic frontpopulista i desfermar el debat en qüestions claus com podien ser el caràcter «nacional» de la història de Catalunya o la vigència del materialisme històric com mètode d'anàlisi històrica.

Vist amb una perspectiva de trenta anys, i ara que en sabem l'evolució posterior, podem mesurar la magnitud de les contradiccions latents. La revista l'*Avenç*, creació emblemàtica d'aquesta historiografia frontpopulista, pot servir d'exemple. L'any 1976 sortia a la llum amb el subtítol de «Revista d'Història dels Països Catalans» i en l'editorial del número 1 feia una vindicació contundent d'aquella activitat historiogràfica «que ha jugat un paper destacat en el moviment del nostre redreçament nacional», proclama que subscribia un consell assessor on, al costat de noms com Albert Balcells, Sebastià Serra o Jaume Sobrequès, n'hi figuraven d'altres com Ricard García Cárcel o Carles Martínez Shaw.

Amb el temps tothom (també el mateix *Avenç*) s'ha anat definit tant a nivell ideològic, com metodològic i nacional, i la lògica pluralitat intel·lectual s'ha acabat fent realitat, sectarismes inclosos. A partir d'aquesta pluralitat s'ha accentuat la polèmica i la crítica. Aquest increment crític, excepte quan enlloc de crítica agafa la forma de «rebutada», no deixa de ser positiu i em permet reforçar la tesi de «crisi de creixement» que abans he exposat.

Perquè l'existència d'una pràctica d'autoreflexió i d'autocrítica en la historiografia catalana, és un indicatiu que a casa nostra la disciplina històrica s'ha tornat més exigent i, per tant, més prudent. Les seguretats a tots nivells –teòric, metodològic i ideològic– del paradigma frontpopulista limitaven l'exercici crític, alhora que el context polític del moment donava als historiadors un paper estel·lar, tot i atorgant a la seva tasca social una capacitat d'anàlisi i comprensió

En els darrers quinze anys, es detecta tant un augment del nivell de l'especialització, com unes línies fortes de la recerca cada vegada més nombroses i diversificades

També s'ha produït un augment de la tendència a la professionalització, l'especialització i la internacionalització de la recerca històrica

poc menys que il·limitada. Avui dia, i des de ja fa uns anys, al contrari, estem molt lluny de «l'historiador profeta» dels anys del tardofranquisme i de la transició cap a la democràcia. Entenc també que aquest exercici d'humilitat lluny de ser un símptoma de crisi es més aviat una mostra que hem entrat en una fase nova en el desenvolupament de la historiografia catalana, segurament menys espectacular que l'anterior, però també és possible que tingui, sobretot pel que fa a la recerca, unes bases més sòlides.

Durant molt temps la història i la memòria històrica han jugat, al costat d'altres elements com la llengua i la vindicació d'unes institucions d'autogovern, un paper molt rellevant en la conformació d'una identitat catalana i en el bastiment teòric del nacionalisme català contemporani.

Tanmateix, el gran dinamisme històric d'una societat complexa com és la societat catalana actual (immigració de procedència cultural i ètnica molt diversa, impacte dels impulsos culturals i econòmics derivats de la globalització, etc.) fan preveure que els elements identitaris relacionats amb la història i la memòria històrica perdin pes davant d'altres elements identitaris relacionats amb un «catalanisme útil» i que poden tenir unes transcendències econòmico-financeres i socials més concretes i immediates.

Però, tot i aquestes noves circumstàncies del present i del futur més immediat, el diàleg que una societat catalana en transformació ha d'establir amb el seu passat continua sent necessari. Qualsevol comunitat sense memòria és feble i indefensa davant els «mals usos» de la història, els quals poden servir per justificar (políticament, jurídicament o constitucionalment) subjeccions del present o del futur.

El conreu de la història continua sent una eina socialment i nacionalment necessària, i, per tant, cal saludar sense prejudicis aquesta trajectòria positiva i a l'alça de la historiografia catalana de les darreres dècades. No vull amagar les mancances, els retards o les contradiccions internes de la historiografia catalana actual (escassa participació i incidència de la nostra historiografia en els grans debats teòrics, feble institucionalització, manca de determinades obres d'infraestructura cultural, sectarismes ideològics, profundes divergències entorn el factor nacional, etc.); tanmateix, tal com explicitava un report recentment publicat, per Claire Guiu i Stéphane Péquignot, a *Mélanges de la Casa de Velázquez* sobre l'evolució de la historiografia catalana en els darrers vint-i-cinc anys, aquesta reflectia una «*histoire vive*».⁹

NOTES

1. La història de la historiografia catalana com a línia de recerca amb un gruix important de producció només ha agafat cos des de mitjan dels anys noranta del segle passat. En aquests deu últims anys, s'han publicat monografies sobre autors cabdals com Jaume Vicens Vives, Ferran Soldevila, M. Coll i Alentorn, Ramon d'Abadal, Joan Fuster etc.; s'han editat epistolars, dietaris i d'altres documents personals d'historiadors rellevants; així com les obres de síntesi ja citades i monogràfics col·lectius com el que la revista *Afers* 50 (2005) ha dedicat a «Vint anys d'historiografia catalana»; aquest mateix

salt endavant també es pot apreciar en la història de la historiografia referida als temps medievals i moderns. Anteriorment mereix destacar-se el conjunt d'articles i veus que Ramon Grau havia publicat a *L'Avenç*, així com a *Ictineu. Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans (segles XVIII-XX)*, Barcelona, 1979 o al *Diccionari d'Història de Catalunya*, Barcelona, 1992.

2. Josep M. FRADERA i Enric UCELAY DA CAL (Eds.), *Notícia nova de Catalunya*, Barcelona, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 2005. Les cites a la presentació, *passim.*, p. 7-12.

3. En una qüestió més de fons, i a diferència d'Enric Ucelay da Cal, interpreto que el que llasta l'exercici de l'historiador no són els «contenidors» (siguin marxistes, nacionals, etc.), sinó la densitat intel·lectual i la capacitat de l'historiador per saber-los utilitzar i no restar engolit o presoner d'ells (de fet, tothom en té algun/s, sigui de tipus personal, formatiu, ideològic, polític, etc.). El «cientifisme utòpic» basat en la distància que propugna Enric Ucelay da Cal també pot ser un altre «contenedor».

4. Bàsicament: Antoni FURIÓ «La historiografia catalana sota el franquisme» a A. BALCELLS (Ed.), *Història de la historiografia catalana*, Barcelona, IEC, 2004, p. 205-228; M. LLADONOSA, «La història a Catalunya després de 1939» a *Història de la cultura catalana. Vol. X. Resistència cultural i redreçament, 1939-1990*, Barcelona, Ed. 62, 1998, p. 191-206; i Enric PUJOL, *Història i reconstrucció nacional. La historiografia catalana a l'època de Ferran Soldevila (1894-1971)*, Catarroja-Barcelona, Afers, 2003, especialment p. 227s.; també, amb un caràcter més general, vegeu Josep BENET, *Catalunya sota el règim franquista. Informe sobre la persecució de la llengua i la cultura catalanes pel règim del general Franco*, París, Edicions Catalanes de París, 1973, Josep MASSOT i MUNTANER, *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978; i Santi CORTÉS, *València sota el règim franquista (1939-1951)*, València-Barcelona, Institut de Filologia Catalana-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

5. Albert BALCELLS (Coord.) *Reports de la recerca a Catalunya. Història 1990-1995*, Barcelona, IEC, 1998; Albert BALCELLS (Coord.), *Reports de la recerca a Catalunya. Història 1996-2002*, Barcelona, IEC, 2005. Una valoració sobre aquest creixement quantitatiu i qualitatiu de la recerca a Enric PUJOL, «La reflexió historiogràfica dels anys noranta», *Cercles d'Història Cultural* 4 (2001), p. 47-56.

6. Enric UCELAY DA CAL, «La historiografia dels anys 60 i 70: marxisme, nacionalisme i mercat cultural català» a Diversos Autors., *La historiografia catalana*, Girona, Quaderns del Cercle 6, 1990, p. 53-90.

7. Vegeu el recull de textos i el balanç que en va fer Albert BALCELLS, *La història de Catalunya a debat. Els textos d'una polèmica*, Barcelona, Curial, 1994. Un recull bibliogràfic del debat es pot trobar a Jaume SOBREQÜES, «La Història contemporània 1977-1997» a Diversos Autors., *De les idees als fets. Reflexions al cap de 20 anys del Congrés de Cultura Catalana*, Barcelona, Ed. 62, 1999, p. 60-73.

8. Antoni SIMON, «El debat sobre la historiografia catalana: un balanç. Entre la crisi i la renovació» *L'Avenç* 175 (1993), p. 40-41. Els articles citats eren els David CANNADINE «British History: Past, Present and Future?», *Past and Present* 116 (1987), p. 169-191; i «Histoire et sciences sociales. Un tournant critique?» *Annales. Économies, sociétés, civilisations*, 43-II (1988), p. 291-293.

9. C. GUIU i S. PÉQUIGNOT, «Historiographie catalane, histoire vive. A propos de quelques ouvrages récents», *Mélanges de la Casa de Velázquez* 36-I (2006), p. 285-306.

L'existència d'una pràctica d'autoreflexió i d'autocrítica en la historiografia catalana, és un indicatiu que a casa nostra la disciplina històrica s'ha tornat més exigent i, per tant, més prudent